

שבת דף כא, ב: "מאי חנוכה?"

פרש רש"י: "מאי חנוכה - על איזה נס קבעוה". נראה שהבין את השם "חנוכה" כאן במשמעות "ימי החנוכה". הר"י תמר (עלי תמר, שבת, עמ' לה) מציע לפרש כאן "חנוכה" (כמשמעותו בירושלמי שבת פ"ב ה"א: "אסור לראות מטבע לאור החנוכה" וכמורגל בפי יהודי תימן ועדן) כשם מקוצר לנר החנוכה, דהיינו "חנופְּיָה" שבעברית החדשה. לפי זה, אין שאלת הגמרא על עצם הקביעה של ימי החנוכה, אלא רק על קביעת הדלקת נר חנוכה.

דף כא, ב: "דתנו רבנן"

זהו אחד הביטויים בתלמוד הבבלי המשמשים לציין ציטוט של ברייתא (= [משנה] חיצונית¹), ובמקרה זה מדובר בציטוט מתוך מגילת תענית. לפי הקריאה הנפוצה² "תְּנוּ רבנן", תרגומו: שוֹנִים חכמים, כלומר, החכמים מלמדים משנה (חיצונית). לפעמים מובאת ברייתא לאחר הביטוי המקביל בעברית, כגון: "אמר רב³ אסי: שונין: כלי חרס... (שבת צו, א), רש"י: "שונין - התנאים שונין ברייתא"⁴. המלה "שונין"/"שונים" יכולה לשמש כפ' על בזמן הווה (כדלעיל), וגם כשם עצם המקביל לשם הארמי "תְּנָאִים" (ולכן נקראת מלה זו "בינוני", כי היא במצב ביניים: בין פ' על לבין שם), כגון בסוטה (כב, א): "[ו]עם שוֹנִים אֵל תִּתְעַרְב' (משלי כד, כא⁵) - אמר רבי יצחק: אלו ששונים הלכות. פשיטא! מהו דתימא שונין בחטא... קמ"ל. תנא: הַתְּנָאִים מבלי עולם. מבלי עולם ס"ד? אמר רבינא: שמורין הלכה מתוך משנתן" (וע"ש מ"כ בכתובות יז, א).

ברם, פרק "קנין תורה" (אבות פ"ו מ"א) פותח בלשון "שְׁנוּ חכמים בלשון המשנה", וניסוח זה בזמן עבר, ולא בזמן הווה, תומך במסורת הקריאה של יהודי תימן "תְּנוּ רבנן", שפירושו: "שְׁנוּ חכמים", וכן דעת הרב יעב"ץ⁶.

לעומת גרסתנו "מאי חנוכה? דתנו רבנן", גרסו חלק מהראשונים: "מאי חנוכה? דתְּנִיא"⁷. גם מונח זה פותח ציטוט ברייתא⁸, ומשמעותו המילולית: "שְׁנוּיָה". האם יש הבדל בין שני המונחים "תנו רבנן" ו"תניא"?

¹ לעתים רחוקות זהו פתיח למשנה, כגון המשנה בחלה (פ"א מ"ד) המובאת בפסחים (לז, א) בלשון "תנו רבנן: הסופגנין... פטורים מן החלה". בחידושי הריטב"א הנוסח הוא "תנן התם", כרגיל.

² קריאה זו נתמכת מכמה מקורות שבהם מופיעה המלה בכתוב מלא, כגון: "דתאנו רבנן בתוספתא כלשון הזה" (תשובות הגאונים, הרכבי, סימן ע"ד).

³ בחולין (קכא, א): "אמר רבי אסי: שונין: ישראל..."

⁴ צ"ע מדוע בסוגיה המקבילה בנדה (מט, א) פרש רש"י באופן אחר: "שונין - הלכה למשה מסיני". בדומה לפירושו בשבת פרש רש"י גם בחגיגה (כה, א) "אמר רבי אליעזר: שונין: אין הקדש ניצול בצמיד פתיל", רש"י: "שונין - תנאים שונין ברייתא". וכן בכתובות (קד, א): "והאמר ר' אלעא: שונין: גרושה...", רש"י: "שונין - בעלי ברייתא".

⁵ בספרים שלנו ללא ו'.

⁶ סידור רבי יעקב עמדין (ירושלים, תשנ"ד, ח"א, עמ' קמז): "תנו - בְּפֶלְס: עֲנוּ כְּשֶׁדְּאָי" (דניאל ב, י). אמנם, ניתן לפרש גם את הקריאה הנפוצה "תְּנוּ" בלשון עבר, ולהסביר שניקוד זה הוא הַדְּמוּת לצורה העברית "שְׁנוּ" (מפי אמו"ר).

⁷ כגון: ספר אור זרוע (ח"ב, הלכות חנוכה, סימן שכא) והטור (או"ח, סי' תע"ר)

⁸ גם מונח זה בא לעתים רחוקות לפני משנה, כגון המשנה בעדיות (פ"ח מ"א) המובאת בפסחים (יט, א) בלשון "דתניא: הוסיף רבי עקיבא...". במסורת הש"ס תיקנו ל"דתנן", כרגיל.

רב שרירא גאון סובר שהציון "תנו רבנן" מלמד שברייתא זו נשנתה ע"י רבי חייא ורבי אושעיא ולכן יש לה מעמד וסמכות רבים יותר מברייתא המוצגת בלשון "תניא", שלא הכל שונים אותה. ובדומה לכך כתבו בתוספות שאנץ "דכל ברייתא דמתאמרא בתלמוד בלשון 'תנו רבנן' היתה שגורה בפי האמוראים כמו המשניות" (שטמ"ק כתובות ז, ב⁹).

אם דברים אלו קבלה הם - נקבל, אך אם נאמרו מסברא - יש לדחות זאת מכמה סיבות, כפי שימצא המעיין בספר כללי הש"ס, יד מלאכי (סימן תרנ"ח).

יש אומרים שההבדל הוא זה: אם בראש הברייתא נזכר שמו של תנא, פותחים ב"תניא", אחרת - פותחים ב"תנו רבנן" (הרב פרופ' ע"צ מלמד, מדרשי הלכה של התנאים בתלמוד הבבלי, עמ' 4; פרקי מבוא לספרות התלמוד, עמ' 258). כמו כן, יופיע "תניא" בביטויים קבועים כגון: תניא אידך, תניא נמי הכי, תניא כותיה ד...¹⁰

---

⁹ כיו"ב כתב בשו"ת הרמ"ע מפאנו סימן כה, והוכיח כן מסוגייתנו (וכנ"ל, רק לפי חלק מהנוסחאות): "והא ודאי כללא היא לפי סברתי, דחזינן לברייתא דסדר עולם שהכל בקיאין בה, ובפרק במה מדליקין איתא מאי חנוכה דת"ר". ועוד כתב שם לתרץ חילוק זה: "לפעמים בברייתא אחת השנויה לעצמה גרס ביה ת"ר ובמקום אחר מייתי לה אגב לאקשוויי מנה או לאתויי סיעתא וגרס בה תניא, ואפשר דמאן דמייתי לה שמעה מפי היחיד".

¹⁰ חריגים להסבר זה נמצאים במסכת נדרים, שבה מוצאים "תניא" בלבד, אך מסכת נדרים מיוחדת בלשונה, ולא רק מבחינה זו. כמו כן בכמה מקומות בדפוסים שבהם יש חריגים לכלל זה (כגון: "תניא: אין מראין דלועין... בברכות נו, ב' ו"תניא: האורג ג' חוטיין... בשבת קה, א) מתאשר כלל זה מנוסחאות שבכתבי יד (כגון כתב יד מינכן בשני מקומות אלו).